

(Ne)promenljivost naroda

Aktuelnost dijaloga izmedju Cedomilja Mijatovica i Alimpija Vasiljevica iz druge polovine DZIDz veka

Ostavicemo, sada, po strani razgovor o karakteru Mijatoviceve monografije o Djurdju, i okrenucemo se, u smislu vracanja Zaboravljenog duga, drugim temama cije istrazivanje smatramo vaznim za razumevanje njegovog intelektualnog napora. Takvo istrazivanje trebalo bi da nas dovede do stvarnog konteksta njegovih ideja o istoriji i, u tom okviru, do njegovog koncepta renesanse. Nece nas, pri tom, obavezivati, ogranicavati ili uslovljavati, zbog otpora koji prema takvom postupku imamo, vec postojece klasifikacije ili definicije Mijatovicevog dela, jer svaka od njih je rezultat lektire u horizontu njihovih autora.

Svaka od takvih klasifikacija i definicija (a ima ih veoma iskljucivih, dakle sasvim nepravednih) zatvara put ka novom citanju, to jest otkrivanju novih mogucnosti tumacenja Mijatovicevog teksta u okviru njegovog sopstvenog horizonta, i prepredava put ka razumevanju njegovog traganja za odgovorima na pitanja, koja on, u datom sinhronijskom trenutku, smatra stvarnim i nuznim. Po sebi se razume da ce takav postupak ovog citaoca i interpretatora (tj. P. M.-a) voditi ka smislu koji njegovo citanje jednog zanemarenog i zaboravljenog autora-mislioca danas moze imati - ako se podje od toga da se taj smisao ne iscrpljuje u narusavanju inercije sudova koji su o Mijatovicu dati. Dakle, »romanticki istoricar i istorijski romantik« (J. Skerlic) ili »poznii romantitar« su sudovi koji nas nece opterecivati.

»Drzim da nas pisac za celo nece tvrditi da je u VII veku u srpskom narodu bio izveden cist komunizam...«

Znacenje »zdravog realizma«

Ako vec mora da podje od nekog ranijeg suda, autor ovih redova bi izabrao sud njegovog nepretencioznog biografu Urosa Dzonica - »covek dobrih namera i lepih ideala« - jer bi taj sud najmanje ogranicavao jedno drukcije citanje, a to drukcije citanje taj sud ne bi moglo da ospori (U.

Dzonic, C. Mijatovic, Godisnjica N. Cupica, 1933, knj. DzLII, sv. 75, str. 213). Uostalom, sam Mijatovic, u jednoj oceni istoriografskog rada, dopusta takav zakljucak, buduci da je iz ocene jasno da samog sebe smatra privrzenikom takvog pristupa: »Izlazuci pojave, koje prate napredovanje i opadanje naroda, i tumaceci opste zakone tih pojava, ona (tj. istorija) se tako reci mimo same sebe pretvara u nauku zdravog idealizma...« (C. Mijatovic, Misljenje o Kalajevoj »Istoriji srpskog naroda«, u prevodu g. Gavriela Vitkovica, Godisnjica N. Cupica, II, 1878, str. 46-62). Taj »zdrav idealizam« Mijatovicev nije nikakva rigidna shema nametnuta proslosti niti je produkt neke ukocene krajnje sistematizovane svesti: on je u stalnom prelazenju od istrazivanja proslosti do drame sadasnosti, i obratno, on je u naporu da se proslost osvetli kroz svesno razmisljanje o sadasnosti, a sadasnost kroz sto lucidnije razmisljanje o proslosti. Tako nastaje onaj krug o kojem E. Garen govori povodom istoriografskog rada Delija Kantimorija: »Krug, u kojem teza o savremenosti istorije postaje istinita izmedju dozivljavanja iskustava i razumevanja korena sadasnosti u proslosti, izmedju pouke, koja sledi iz dogadjaja, i citanja tekstova u reciprocnj integraciji...«.

To je osetio Svetomir Nikolajevic, mada malo strancarski, kada govori (1879) o Mijatovicevim »prakticnim insinucijama na sadasnje potrebe i teznje«. Ali Mijatovic, mada angazovan u poslovima i politickom zivotu mlade drzave, ne pristaje da mesa istoriografiju i strancarenje na dnevnom nivou, jer se dogadjaji daju objasniti samo »prirodnim zakonima istorije«. »Ali kad hocemo da kao istorici i socijalni politicari (kakvim Mijatovic sebe smatra u sferi razmisljanja o drustvu) govorimo, ako hocemo da se do naucnog gledista uzdignemo, onda nam se pre svega valja otresti nasih partajskih predrasuda, pa pogledati na stvari kakve one doista jesu«, kaze on. I na drugom mestu: »... ako gledamo s naucnog gledista - gledista uzdignutog iznad partajskog - kao istorici...« (str. 293-294, 302, u kritici dela A. Vasiljevica).

Kritika mitomanije

Ispod prividnih i povrinskih divergencija, teme i razmisljanja Mijatovica kao »istorika« i »socijalnog politicara« sasvim su konvergentni, a kristalizaciju tacku te konvergentnosti, po nama, nalazimo u razmisljanju o razvitku drustva i istoriji, o istoriografiji (o odnosu izmedju prirodnih i istorijskih nauka), razvijanom u kritici stavova Alimpija Vasiljevica (»Istorija narodnog obrazovanja kod Srba«, knjiga prva, uvod; napisao A. Vasiljevic profesor; u Beogradu u drzavnoj stampariji 1867, Glasnik SUD, knj. VI, sv. DzDzVIII, 1868, str. 254-312). Tekst je i obracun sa nekritickom i mitomanskom istoriografijom i »nezdravim idealizmom« (sintagma P. M.). Isticuci zaslugu dela A. Vasiljevica »sto nam rusi nase snove o slavnoj proslosti nasoj« i tako pomaze da se »probudi skeptickost u misao koju smo do sada o sebi imali«, Mijatovic podvlaci nuznost negovanja istoriografije koja ce »pogledati na stvari kakve doista jesu«. »Postace nam prava potreba da ozbiljnije i bolje proucavamo svoju narodnu proslost i svoj narodni zivot, da bez predrasuda poznamo nas znacaj u velikoj zadruzi covecanstva (istakao P. M.). Ovakav bi nam pravac dobro dosao, jer lepa misao da narodni ponos valja pobudjivati, izvodi se u krajnost pa kao krajnost moze samo da nam naudi. Svuda se i na sva usta propoveda da smo mi Srbi najbolji narod na svetu, da smo mi Sloveni, ali narocito mi Srbi, od postanka najzesci slobodnjaci, dok su svi ostali narodi zadahnuti ropskom poslusnoscu. To nije pobudjivanje ponosa, to je samo navoditi narod da sebe smatra za aristokrate u krugu ostalih naroda. Taj pravac ne moze da ne bude od stete i po nas i po napredak celog drustva ljudskog« (istakao P. M.). Knjiga, koju analizira, mogla bi, po Mijatovicu, biti korisna kada njen autor »mimo svoje volje« i sam ne bi pao u istu

zamku, jer »u samoj stvari i sam misli da smo mi doista najbolji narod« (»Stoga on - tj. srpski narod - jos u VII veku sklopi tako savrsenu formu drustvenog zivota kakve ni danas nema kod mnogih naroda i onda ne bijase jos ni kod jednog!... Dakle, jos u VII veku neka forma drustvenog zivota bejase kod Srba bolja i savrsenija nego kod ostalih naroda evropskih; bejase takva forma u kojoj se ogledase zdrava svest naroda i njegov istino covecanski pogled na zivot«, kaze A. Vasiljevic, a dalje dodaje da je tada izvršena »najpravilnija deoba i bogatstva i vlasti« i da je postojao »najbolji raspored misli«). A. Vasiljevic, po Mijatovicu, nicim ne dokazuje svoja tvrdjenja. »Drzim da nas pisac za celo nece tvrditi da je u VII veku u srpskom narodu bio izveden cist komunizam...«, kaze on. »Znam da ima Srba kojima se na tome mestu srce tugom puni, kad se prema faktima, prema stvarnim delima ostalih evropskih naroda kojima su vecito oznacili pobede uma covecijeg nad prirodom, mogu samo nategnuti navodi iz narodnih pesama, izneti kao svedocanstvo da je u toj borbi u kojoj su se narodi evropski proslavili, 'najvecu odvaznost pokazao srpski narod, jer je on težio da savlada ne samo prirodne snage nego i natprirodne sile'« (str. 284). »Ne treba ni da kazemo«, zaključuje na ovom mestu Mijatovic, »da sto je vestaku (tj. umetniku), koji svoj predmet stvara, slobodno, to nije slobodno istoriku koji ne stvara, vec samo izlaze fakta, a po njima i zakone njihove« (str. 279). Pravi »istorik« zna da se takvi stavovi »ne podudaraju s danasnjim stupnjem nauke« (tj. 1867. g.). Termin »obrazovanost« Mijatovic koristi u sirem znacanju nego Vasiljevic: za njega, to je ono sto zovemo uljudjenoscju ili civilizacijom, a ne samo kolicina znanja koju neko poseduje. Istorija »obrazovanosti«, dakle, »valja da iskaze razvijanje po svim stranama narodnog zivota: po religioznom, moralnom, politicnom, drustvenom i ekonomskom zivotu, po naukama, knjizevnosti i vestini« (tj. umetnosti, P. M.). Zato potpune i prave istorije »narodne obrazovanosti«, po Mijatovicu, ne moze biti sve dok se sve »pojedinne strane naseg narodnog zivota na sitnije i dublje ne ispitaju« (ukljucujuci i geografska, geoloska i klimatoloska istrazivanja u prostoru na kojem narod zivi) (str. 260). Za nase dalje razmatranje, s obzirom na cilj koji smo sebi postavili, od posebne je vaznosti Mijatoviceva kritika Vasiljevicevog misljenja da se »nacela morala ne menjaju, pa se po njima ne moze meriti razvitak narodne obrazovanosti«. Ali, kaze Mijatovic, »primenjivanje tih moralnih nacela u zivotu, to se menja, pa upravo po tome se moze dobiti ili na svaki nacin popuniti misao o narodnoj obrazovanosti. Primenjivanje morala u zivotu naroda u periodi mladosti i naroda u periodi opadanja za celo nisu jednog istog karaktera« (str. 259).

Sredisnje mesto, po nama, u kritici-analizi stavova A. Vasiljevica, mesto koje je, u najvecoj meri, na pravcu naseg citanja Mijatovicevih tekstova, narocito njegove ideje o istoriji civilizacije, i posebno njegove ideje o renesansi, jest ono gde on, kao svoju glavnu zamerku, istice kako A. V. previdja »osnovni znacaj rada covecijeg i znacaj asocijacije po obrazovanje naroda i drustva ljudskog uopste«, to jeste pitanje odnosa izmedju spoljasnje i untrasnje prirode u obrazovanju-uobicavanju coveka. »Smatrali coveka s kog hocete gledista, opet njegovo razvijanje ne mozete potpuno protumaciti samo uticajem spoljasnje prirode vec nuznim nacinom dolazite da priznate da u tom poslu ima svoje uloge priroda koja je u coveku. Ja drzim da najdublji zakoni covecijeg razvitka ne mogu biti izvan coveka, vec u samom coveku. Covek se ne obrazuje spolja samo pod uticajem spoljasnjih momenata kao sto se hladna stena pod dletom Fidija obrazuje u Apolona, a pod dletom nevestaka u nakazu. Na razvitak coveciji imaju uticaja spoljasnje prilike, ali se covek opet za to iznutra i iz samog sebe razvija. Snaga kojom se covek iz sebe samoga razvija, to je rad njegov i posle kombinacija tog rada. Rad je sredstvo koje pozitivno utice na obrazovanost coveka; ostale cinjenice rade vise negativno, samo tek smetajuci ili ne smetajuci razvitku zakona untrasnje prirode covecije« (str. 265). A onda, nesto

dalje, dolazi vrhunac, sustina onoga sto Mijatovic smatra »osnovnom mislju obrazovanja«. »Covek dolazi na ovaj svet slab, nepotpun, nesavršen, ali u sebi donosi i klicu snage kojom ce ojacati, i kojom ce moci da se popuni i usavrša. Osim sto u ovoj sposobnosti prirode covecije za razvijanje i usavršavanje lezi prvi uslov ljudskog obrazovanja, osim sto u nesavršenstvu i nepotpunosti covecijoj lezi prva nuzda za to obrazovanje, jos postoji i mogucnost da se covek iz prirode i one koja je u njemu i one koja je oko njega popunjava i usavršava. Ali priroda koja je oko coveka zivi po svojim vecnim zakonima - tako reci nece da zna za coveka. Da se covek popuni iz prirode koja je oko njega valja mu licno naprezanje uciniti. Tako isto da se iz svoje unutasnje prirode usavrša valja mu pre svega da ovu upozna, a i zato treba naprezanje, neke licne zrtve... Tek rad coveciji, to je ono cime covek iz sebe samog, takoreci iz bezdane unutasnje prirode svoje, i iz vecito zive i vecito nestrpljive prirode koja je oko njega, dohvati elemente kojima se popunjava i usavršava. Samo radeci - covek se uzdigao s one nizine, na kojoj ga je priroda prvi put predala rukovodjenju njegove svesti, na lestvici koja udara u nedogledne visine savršenstva. Rad ljudski to je glavni agens obrazovanja ljudskog; rad je skola za vrlinu, i samo se njime visoko uzdize covek, celi narodi i sve covecanstvo« (str. 266-267). Kad je vec prevideo sve ovo sto je napred receno o naporu koji covek mora uloziti »u procesu ljudskog obrazovanja«, to jeste da bi uoblicio sebe, Vasiljevic, po misljenju Mijatovica, isto tako, sasvim previdja i »veliki znacaj asocijacije« (udruzivanja), to jeste »kombinacije ljudske snage, ljudske sposobnosti i ljudskih darova«, koja je coveku nuzna da uoblici (dakle, obrazuje) svoj svet.

Pero Muzijevic

© 1996 - 1998 [Republika](#) & [Yurope](#) - Sva prava zadržana

http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/98/182/182_12.HTM